

BEVEZETÉS

A hagyomány összetett jelentésű, így könnyen félreérthető szavunk. Beszélhetünk egy iskola vagy egy szervezet, így például az École Polytechnique vagy egy vadásztársaság hagyományairól. De beszélhetünk különböző szerzetesrendek hagyományairól is, vagy egyszerűen csak egy család hagyományairól.⁸ Továbbá, beszélhetünk helyi, például elzászi vagy provençe-i hagyományokról is. A hagyomány azonban többet jelent egy szokásrend konzerválásánál: valamilyen szellemiség, vagy egy meghatározott erkölcsi beállítottság folytonosságára is utal, valamilyen *ethosz* továbbélésére. A hagyományok, amelyek szelenceként valamilyen szellemiséget őriznek, ahhoz hasonlóan testesítik meg az adott szellemiséget, ahogyan a vallási rítusok valamilyen mélyebb értelem közvetítői: a szellem általuk mederre talál és utat tör magának, különböző történelmi formákat öltve magára. A hiteles *traditio* a külsődleges formákhoz fűződő kapcsolatában is megőrzi a spontaneitását és belső szabadság erejét.

Már a hagyomány természetének ezen első megközelítése is feltárja, hogy a *traditio* nem egyszerűen valamely személytelen megőrző erőre utal, hanem a szellem – nemzedékek egymást követő váltakozásain keresztül is érvényesülő – folytonosságának és önazonosságának az elve. Egy szociológus éppen ezért fogalmazhatott úgy, hogy „ahhoz, hogy valóban ha-

⁸ Ennek szemléltetésére idézzünk például a *Le Monde* 1962. szeptember 14-ei számából a következő részletet, mely önmagáért beszél: „A lovasság azon vitézi rendjéhez tartozom, amely hűségesen ragaszkodik a hagyományaihoz” (Louis du Breil de Pontbriand kapitány beszédéből). Vagy idézzük De Langlade tábornok méltató megjegyzését a kapitányról: „Egy olyan tiszttel van dolgunk, aki a becsület szó értelmét még a családi hagyományból szívta magába.”

gyományról tudjunk beszélni, az kell, hogy a múltat teljes természetességgel beépítsük a jelen értelmezésébe; anélkül, hogy a társadalomban megtörne a folytonosság érzete; és anélkül, hogy a múlttól idegenül eltávolodnánk”.⁹ A legkülönbözőbb hagyományok dzsungelében a *keresztény hagyomány* úgy van jelen, mint az Egyház hittudata, az egymást követő generációkat összekapcsoló önazonossági elv, amely lehetővé teszi, hogy a keresztények folyamatosan ugyanabba a népbe tartozónak tekintsék magukat, miközben a történelmi változások közegében élnek. Paul Claudel (1868–1955) a hagyományt a sétáló emberhez hasonlította, aki csupán akkor halad előre, ha megtámaszkodik a talajon: egyik lába a levegőben, míg a másik a földön. Sem két lábbal a földbe gyökerezve, sem mindkettővel a levegőbe lendülve nem volna képes boldogulni. Ha a hagyomány a mechanikus konzervativizmust meghaladó folytonosság, akkor az egyszerű ismétlésen túl magában kell foglalnia a kibontakozást és a fejlődést is. Így túlmutathat az élettelen megőrzésen, azáltal, hogy aktualizál, a meglévőhöz hozzáadja a rendszerezett új tapasztalatok értékét, és így lehetővé teszi, hogy a *jelenre* vonatkozóan tágabb rálátást szerezünk. Lehetővé teszi a múlt értékeinek a kreatív kamatoztatását, ahelyett, hogy mindig az elődök külsődleges másolására készítenne, vagy kitenne minket annak, hogy szüntelen előről kelljen kezdenünk az emberi élet problémáinak a megoldását. A hagyomány így *eleven emlékezet*, amely tanulékony az újabb tapasztalatok irányában is. Ha ez a szellemi erőforrás elveszne számunkra, nem jutnánk egyről a kettőre, még akkor sem, ha a múlt másolásába menekülnénk. Az igazi hagyomány

⁹ MIKEL DUFRENNE: Note sur la Tradition, *Cahier Internationaux de Sociologie* (1947) 158–169, 167.

nem behódolás a múltnak, hanem kreatív hűség a jövő felé tekintve.

Mindez elég világosan megmutatkozik a művészetek területén.¹⁰ Ha a hagyományt receptek továbbadásaként és iskolában tanult minták mechanikus utánzásaként fogják föl, akkor a terméketlenség elvévé válik, bármily nagy számmal ontja is a népszerű, ám halva született műveket. A hagyományhoz fűződő helyes viszony mindig magában foglalja a tanulásra való készséget. Ebben az összefüggésben fontos szerepet kap az engedelmesség iskolai formája és a tanulékony utánzás: nélkülözhetetlen forrás számunkra a szellemi elődök tudása és életműve. Sokat meríthetünk legnagyobbjaink életteli szellemiségéből, ahogy sokat tanulhatunk az alkotói stílusukból is. A szellemi örökségnek azonban egy új generációban ismét ugyanolyan elevenné, szabaddá, fiatalosan kreatívvá kell válnia, mint amilyen a kezdet kezdetén volt. Az egykor fiatalos hagyományok később előregedhetnek, üres formalizmusba merevedhetnek, „-izmusokká” alakulhatnak, azonban a hiteles hagyományok nélkülözhetetlenek a szellemi kincsek összegyűjtésében. Blaise Pascal (1623–1662) emlékezetesen szépen utal a *traditio* – nagy gondolkodók számára mindig is fontos – szellemi értékeket összegyűjtő és közvetítő szerepére: „A századokon keresztül egymást követő emberek sorára úgy tekinthetünk, mintha egyazon ember állna előttünk, aki örökké él, és folyamatosan tanul.”¹¹ Ez a híres gondolattöredék jól rámutat a hagyomány kultúrát tápláló szerepére.

Az a *traditio*-elv, amelyről ebben a könyvben lesz szó, elsősorban nem a tudomány, nem a művészet, de még csak nem is

¹⁰ Lásd Á la recherche de la tradition, *L'Art sacré* (1948/5–6); valamint Explication de la décadence, *L'Art sacré* (1947/10).

¹¹ BLAISE PASCAL: *Pensées et Opuscules*, Hachette, Paris, [s. d.], 8o. (ed. Leon Brunschvicg)

az emberi együttélés erkölcsi rendjének a szféráihoz köthető, hanem alapvetően *teológiai természetű*. Így csak első megközelítésben járható út az, hogy a hagyomány fogalmát a köznapi jelentések felől próbáljuk megvilágítani. Második megközelítésben már karakterisztikusabban megmutatkozik a hagyományelv teológiai jellege, hiszen – sajnálatos módon – egy vallási szempontból erősen megosztott és összekeveredett világban élünk. A teológiai tárgyalást elmélyítve, szembe kell néznünk például azzal a katolikusok és a protestánsok közötti évszázados vitával, amelyben az utóbbiak egyes-egyedül a Szentírást fogadják el a hitletétemény megismerésének elveként, míg az előbbieket a hagyományt is szükségesnek tartják a Szentírás helyes értelmezéséhez.

Minden katolikus megkülönböztetett tisztelettel fordul a Szentírás felé. A legtöbb katolikus azzal is tisztában van, hogy a Szentírást „katolikus kiadású Bibliából” érdemes olvasnia, bár esetleg nem tudja megfogalmazni, hogy mi különbözteti meg a különböző felekezetek – egymástól is eltérő – kiadásait a katoliktól. A keresztény felekezetek pluralitása azonban felhívja a figyelmet arra, hogy a pusztán egyéni belátásra és felkészültségre alapozott szentírásértelmezések könnyen egymásnak ellentmondó állásfoglalásokhoz vezethetnek a keresztény tanítás normatív tartalmára vonatkozóan. Közismert, hogy a keresztények között végeláthatatlan vita alakult ki a Szentírás és a Szenthagyomány viszonyának helyes meghatározásáról, illetve a Szentírás értelmezését betájoló *hitzabály* mibenlétéről. A Katolikus Egyházban nem kizárólagos tanúként állítják középpontba a Bibliát, és nem az egyéni értelmezések felől közelítik meg azt, mint a protestánsok, hanem elsődlegesen az „Egyház szemével” olvassák, és a közösség értelmezésében fogadják be azt. Az Egyház látásmódját és szentírásértelmezését a „hagyomány” összetett valósága közvetíti az egyes hívők felé.

Felvetődik tehát a kérdés: vajon az Egyház és az egyházi hagyomány mennyiben különböznek egymástól, és pontosan hogyan kapcsolódik egymáshoz a keresztény élet e két lényeges dimenziója? Abból indulhatunk ki, hogy „hagyományon” az egyházi életnek a maradéktalanul soha írásba nem foglalható, eleven bölcsesség módján jelenlévő, és így továbbadott összetevőjét értjük. Ez a tartalom – a szavakon túl – viselkedésmódokban és különböző cselekvésformák által származik át az utódokra. Amikor pedig e tartalom szöveges tanúbizonyságairól van szó, akkor a Tanítóhivatal megnyilatkozásaira, a szertartáskönyvekre, a patrisztikus irodalomra, valamint a katekizmusokra kell gondolnunk. A hagyomány teljes tartalmi gazdagságába csak az Egyház jelen hittudatában való részesedés és a történeti emlékek párhuzamos tanulmányozása avathat be minket, amely „tanúsító fórumok” maguk is lényeges alkotóelemei a hagyományozás komplex egyházi funkciójának.

A hagyományproblematika tárgyalásának ezen az előrehaladottabb szintjén már komolyabb olvasottság szükséges a tájékozódáshoz. A Nikaiai Zsinat (325), Szent Ágoston (354–430) vagy Aquinói Szent Tamás (1225–1274) munkássága, a Trienti Zsinat (1545–1563), valamint az I. és a II. Vatikáni Zsinat egyaránt fontos mérföldkövei voltak a kérdések mai megfogalmazásához vezető útnak. A katekizmusok a hagyomány laikusokhoz címzett, didaktikus áttekintéseiként foghatók fel. Maga a katolikus hagyomány azonban alapvetőbb és tágabb horizontot kínál a katekizmusoknál. A hagyomány mintegy „személyes kapcsolatba” hoz bennünket az egyháztörténet azon gondolkodóival, szentjeivel és hitvallóival, akiknek maradandó jelentősége van az Egyház üdvtörténeti misziójában. Továbbá, nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a katekizmus-irodalom is csupán eszköze az evangelizáció-

nak, és maga is fokozatos történeti fejlődés gyümölcse. Katolikusként különösen is tudatában kell lennünk annak, hogy hitbeli örökségünk sok-sok előttünk járó generáció közvetítésével, az ő hozzájárulásukkal gazdagodva jutott el hozzánk. Ez a formális leltárba foglalhatatlan örökség pedig különböző eredetű, eltérő tekintélyi súllyal rendelkező elemekből áll össze szerves egésszé.

A szerves egészhez egyaránt hozzátartoznak bizonyos – népi folklórral rokon – részleges hagyományok, ahogy tekintélyes zsinati döntések is. Továbbá hozzátartozik azon teológusok és teológiai iskolák öröksége, amelyek a hiteles keresztény gondolkodás megformálásában főszerepet játszottak. E teológusok közül is kiemelkednek az első századok egyházatyái, akiket csupán néhány század választ el az apostoli kortól, és akik elsőként kapcsolták össze a filozófiai gondolkodást a hitletétel eredmény befogadásával. Maga a tény, hogy közelebb állnak a keresztény kezdethez – nem muzeális érdekességként –, fontos a számunkra. Nem az antik műemlékekre jellemző patinát keresve fordulunk feléjük megkülönböztetett figyelemmel, hanem az Egyház azt a gondviselészerű kegyelmet becsüli meg bennük, amit az igazság szolgálatára és a közösség építésére kaptak Istentől, a kezdetek sajátos szükségleteinek megfelelően. A patrisztikus „repció” ezért számít hivatkozási pontnak minden későbbi korszak teológusai szemében is.¹²

¹² XXIII. János pápa a II. Vatikáni Zsinatot bejelentő beszédében, illetve a „főpróbának” tekintett római egyházmegyei zsinatot lezáró üzenetében is emlékeztetett a patrisztikus korszak múlhatatlan jelentőségére. Íme, az 1959. január 25-ei beszéd egy részlete: „Az egyszerű pap szívében, akit az isteni Gondviselés nyilvánvaló akarata – méltatlansága ellenére – a pápaság rangjára emelt, ez a tény azt a szándékot erősíti meg, hogy hűséges legyen a tanítások egyes ősi megnyilvánulásaihoz, és az egyházi fegyelem bölcs rendelkezéseire” (*Documentation catholique*, 1959, col. 387). A római zsinat záróbeszédében, a Máriával kapcsolatos ájtatosságok egyes túlzott

Az utóbbi századok apologétái – a vitatott hittételek igazolása során – előszeretettel hivatkoztak a hit töretlen tartalmi folytonosságára. A folytonosságot az egymást követő generációk által örökül hagyott tanúvallomások kivonatolásával, megfelelő szemelvények összeválogatásával igyekeztek kimutatni. Ez a módszer nyomot hagyott azokon a teológiai kézikönyveken, amelyek a folytonosság bizonyítékaként két-három, történelmi és filológiai kontextusából kiragadott szemelvényt idéztek, majd szűkszavúan a „bizonyítva a Hagyományból” (*Probatur ex Traditione*), és a „bizonyítva a Szentírásból” (*Probatur ex Scriptura*) formulával befejezettnek tekintették az érvelést. Napjainkban azonban körültekintőbben kell eljárunk, amikor a „hagyományra” hivatkozunk. A szöveges tanúbizonyságok történeti és filológiai vizsgálata, a *ressourcement* (a forrásokhoz való visszatérés)¹³ igénye új éberséget követel. Az újra meg újra szükségessé váló, hiteles megújuláshoz nélkülözhetetlen számunkra „a kevésbé tökéletes hagyománytól a tökéletes felé, a kevésbé mélyen gyökerező hagyománytól a mélyebb felé irányuló mozgás; a hagyomány mélyebb önmagára találása, ami a forráskutatás által valósul meg, és abban igazolhatja magát.”¹⁴ Péguy beszél a forráskutatással párhuzamosan mindig szükséges „befelé tekintésről

formáiról szólva, XXIII. János pápa így buzdította a jelenlévőket: „Szeretnénk benneteket arra hívni, hogy azt tartsátok meg, ami az Egyház gyakorlatában a legegyszerűbb és a legrégibb!” (uo. 1960, col. 215).

¹³ E francia kifejezés Charles Péguy-től (1873–1914) ered, aki hangsúlyozta az eredeti forrásokkal való kapcsolatfelvétel fontosságát, ami által e források és szerzők saját gondolatvilága és ihlető ereje is jelenvaló lesz számunkra. (a szerk.)

¹⁴ Előszó, *Cahier de la Quinzaine* 5 (1 mars. 1904).

is, amely a *kezdet*hez való visszatérésből fakadó megújuláshoz nélkülözhetetlen”.¹⁵

A hagyomány összetett valósága így nem csupán elméleti problémát állít elénk – bár, ha csak tisztán akadémikus feladatot jelentene, az is megérdemelné a figyelmünket –, hanem a keresztény élet mindennapjaihoz kapcsolódó kérdéseket érinti. A hagyomány, egyrészt, *önazonosságunk* szüntelen megfiatalodásának és egészséges megújulásának a forrása; másrészt, a valaha volt keresztény egység tanúja. Éppen ezért, a hagyomány az egység helyreállíthatósága felé mutató remény záloga is, hiszen kulcsa a Szentírás hiteles aktualizálásának, az Egyház és a hitletétemény eredeti kapcsolatához való visszatérésnek.

E könyv csupán arra törekszik, hogy módszeresen kifejtse mindazt, amit homályosan már minden katolikus eleve tud a hagyományról. Ez a feladat mégis sokkal bonyolultabb, mint ahogy első pillantásra gondolnánk. Tudatában vagyunk annak, hogy a protestánsok és köztünk kialakult – hagyományra vonatkozó – nézetkülönbség még mindig fennáll. A következőkben azonban mégsem adunk korlátlan teret a polémia sajátos szempontjainak, hiszen először a katolikus álláspont lényegi tisztázása a feladatunk. Azt is látni kell, hogy a katolikus álláspont szoros rokonságot mutat a keleti kereszténység hagyományfelfogásával. Csak egy világos, katolikus alapvetésre épülhet rá a többi keresztény felekezettel folytatott párbeszéd: erre az alapvetésre törekszünk a jelen bevezető munkában.

¹⁵ CHARLES PÉGUY: *Clio. Dialogue de l'histoire et de l'âme païenne*, Gallimard, Paris, 1932², 230.